

Onyshkiv Z.M.

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University

CONCEPTUAL BASES OF TRAINING OF FUTURE TEACHERS TO WORK IN JUNIOR SCHOOL IN RURAL AREAS

Summary

The article highlighted professional functions of a junior school teacher in rural areas and disclosed multifunctional and multi-subject character of his or her activities. The article substantiated conceptual bases of training of future teachers to work in junior schools in rural areas: preparation of students to work in a junior school in rural areas is done within the structure of professional educational activities, providing individual professional development of students, use of vital experience of future teachers. Scientific approaches to the disclosure of important conceptual provisions are characterized in the article. The necessity of their incorporation into the professional and educational training of future teachers to work in junior schools in rural areas is pointed out.

Keywords: junior school in rural area, professional functions of a teacher, professional educational activity, conceptual bases, individual professional and educational development of a student, vital experience.

УДК 377.5.033

ЛЮБОВ ЯК МАНІПУЛЯЦІЯ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Перхайло Н.А.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

У статті висвітлено окремі аспекти проблеми комунікативних маніпуляцій у фаховій діяльності соціального педагога, вироблення навичок конструктивної, асертивної поведінки. У пропонованій публікації зроблено спробу повернути увагу до проблеми комунікативних маніпуляцій у соціально-педагогічному процесі, необхідності спеціальної підготовки студентів до реальної шкільної практики. Завданням було виявити причини, що зумовлюють маніпулятивний вплив у соціально-педагогічній діяльності та його особливості; проаналізувати, механізми захисту від маніпулювання; систематизувати способи профілактики та попередження маніпулювання у сфері професійної діяльності соціального педагога. Важливим елементом професійного спілкування соціального педагога є протидія маніпуляціям, що часто з'являються в різних конфліктних ситуаціях, а також у взаєминах «учень-учень», «учень-група», «учень-батьки» та безпосередньо у стосунках із соціальним педагогом. При цьому розкрито сутність комунікативної поведінки різних учасників соціально-педагогічного процесу: соціального педагога, учнів, батьків, громадськості, названо типові прийоми і засоби маніпулювання, що ними використовуються.

Ключові слова: фахова підготовка соціального педагога, соціально-педагогічна діяльність, комунікативні якості, комунікативні маніпуляції, захист від маніпуляцій у спілкуванні.

Постановка проблеми. Оновлення системи освіти в Україні вимагає удосконалення змісту і технологій професійної діяльності кожного фахівця, реагування на сучасні запити суспільства, звернення до «незручних», але гострих проблем навчання та виховання соціально активної, адаптованої, успішної особистості. У цьому зв'язку актуалізується потреба в модернізації підготовки майбутніх соціальних педагогів та збагачення шкільної практики інноваційними соціально-педагогічними технологіями.

Завданням соціального педагога загальноосвітнього навчального закладу є забезпечення сприятливих соціальних, навчально-виховних умов для розвитку, соціалізації, адаптації особистості, взаємодії освітніх, позашкільних закладів, установ, сім'ї та громадськості, їхнього всебічного розвитку [шенд.] Соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом, зокрема:

- між учнем і різноманітними структурами й установами;
- між учнем та вчителями і вихователями;
- між дитиною й батьками;
- між учнем та іншими фахівцями, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків тощо);
- між учнем і різними групами однолітків, молодіжними групами тощо.

Серед численних проблем, з якими зустрічається дитина у названих соціальних ситуаціях, є проблема любові як важливого складника взаємин між людьми, неодмінної умови успішної соціалізації особистості. Сприймання любові як обов'язкової, природної умови стосунків між батьками і дітьми, братами й сестрами, вчителями й учнями сьогодні потребує перегляду, реалістичного, правдивого погляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В сучасних дослідженнях проблема маніпуляції розглядається в різних аспектах: визначення видів впливу, прийомів розпізнавання маніпуляції, а також алгоритм протистояння маніпулятивному впливу (О. Сидоренко); виявлення передумов, механізмів, технологій, критеріїв маніпуляції в міжособистісному спілкуванні (О. Доценко); маніпуляції в діловому спілкуванні й технології захисту від них (В. Панкратов); опис особливостей маніпуляції вчителів при взаємодії з учнями (Е. Шостром); встановлення специфіки явища маніпулювання свідомістю (Н. Волинець), аналіз системи маніпулятивних технологій (О. Пелехатий) тощо.

Проте цілісної та систематизованої моделі діагностики та попередження маніпулювання у процесі соціально-педагогічної діяльності немає. Практика роботи соціальних педагогів тісно

пов'язана з вирішенням проблем, зумовлених деструктивними стосунками в сім'ї вихованців, відсутністю любові чи маніпуляцією любов'ю. Питанню маніпуляції любов'ю приділяється недостатньо уваги як науковцями, так і практиками соціально-педагогічної сфери. Тому виникає необхідність глибшого вивчення сутності названої проблеми, пошуку шляхів її вирішення.

Метою статті є визначення специфіки та причин маніпуляцій любов'ю, виявлення шляхів протидії маніпулятивним впливам у сфері професійної діяльності соціального педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маніпуляція – це прихований психологічний прийом, метою якого є примусити людину виконати певну дію всупереч її бажанню, замаскувати керівний вплив так, щоб він не викликав заперечення адресата (приховане управління). Тобто маніпуляція являє собою інструмент впливу на людей, що відбувається у різних сферах. Приховане управління – це такий керівний вплив ініціатора, при якому потрібне йому рішення приймається адресатом впливу самостійно, без видимого тиску [6].

Маніпуляція зустрічається у сім'ї, діловому спілкуванні, у галузі релігії та державних структурах. В основу маніпуляції покладено вплив на емоції, почуття провини, страх. Механізм маніпуляції можна представити у вигляді ланцюга: збір інформації, вибір об'єкта впливу, атракція, спонукання адресата до дії, результат впливу [2; 8]. Характеристиками маніпуляції є: 1) родова ознака психологічного впливу; 2) ставлення маніпулятора до об'єктів маніпулювання як до засобу досягнення власної мети; 3) прагнення отримати односторонню перевагу; 4) прихований характер впливу (як факт впливу, так і його спрямованість); 5) застосування сили (психологічної), гра на слабкостях (використання психологічної вразливості) [1; 8].

Традиційно виділяють кілька видів маніпуляції: любов'ю, жалістю, гордістю, лестощами, надією, почуттям провини, відповідальності, невпевненості в собі тощо. Зазвичай маніпулятор покриває своїм впливом площу всіх вразливих, слабких сторін адресата.

Принципом маніпуляції любов'ю є шантажування прив'язаності до людини. Природним є бажання людини бути бажаною, захищеною, відчувати увагу, турботу, любов. Часто ми навіть прагнемо це заслужити певними своїми діями. Маніпуляція любов'ю починається у дитинстві. Першими маніпуляторами стосовно дітей є батьки. Причинами маніпуляцій батьків є їхня власна невпевненість, свій комплекс неповноцінності, нереалізованості, неуспіху. За таких умов батьки прагнуть реалізуватися у дітях, компенсувати свої невдачі досягненнями дітей та ін. При цьому дії батьків ґрунтуються на повній залежності дитини від них, нездатності захиститися, повноцінно протистояти тиску. Зазвичай батьки створюють ідеальний образ, якому має відповідати дитина, щоб стати любимою і одержати винагороду.

Традиційно психологи називають кілька образів батьків-маніпуляторів і типів маніпулятивної поведінки:

- «батьки-володарі», які втішаються владою над дитиною, зумовлюючи появу у дитини комплексів;

- «нещасна жінка» – це зазвичай мама, котра дорікає дитині за свою невдалу жіночу долю,

нереалізованість, викликаючи у неї почуття провини;

- «бездоганні батьки» – тобто ті, хто в очах дітей створює власний ідеальний образ, «супертата (-мами)», маніпулює своїм надуманим авторитетом, підкреслює безпорадність, нікчемність дитини;

- «удавана жертва» – батьки, які «розіграють» образу на дітей, викликаючи у них провини;

- «продавці благ» – батьки, що керують дітьми за допомогою якихось подарунків;

- «домашній мудрець» – позиція батьків, котра не повинна піддаватися критиці, сумніву;

- «вічні діти» – модель стосунків, при яких батьки все життя змушують навіть уже дорослих дітей почуватися маленькими, безпорадними;

- «нагнітання страху» через погрози, залякування та ін.;

- «зволікання з відповіддю» – уникнення необхідності відповідати на запитання дітей;

- «зловживання заборонами», що викликає почуття провини, страх порушити наказ;

- «торгівля любов'ю», яка передбачає постійне заслужування любові дитиною;

- «порівняння з іншими» – прийом приниження дітей через порівняння з кимось кращим;

- «відкуплення від дитини» створює видимість любові за допомогою показних подарунків тощо [4; 7; 8].

Засобами маніпуляцій, які найчастіше застосовують батьки, є трюїзми (банальні, загальноживані твердження), ситуації «вибору без вибору», слова типу «завжди», «постійно», «вічно», зміна теми, застосування «масок» та ін.

Маніпуляція у сім'ї має кілька наслідків – у дітей з'являється невпевненість, незахищеність, почуття самотності, невміння любити, а також порушується процес соціалізації дітей: успадковуються деструктивні моделі поведінки, набувається негативний досвід побудови взаємодії з людьми, зокрема, й у своїй власній родині.

Іншим виявом маніпуляції в сім'ї – це маніпуляції дітей. Першою причиною ранніх маніпуляцій є протест, що виражається дитячим криком, плачем, впертістю та ін. Ще однією причиною дитячих маніпуляцій є прагнення уваги, любові батьків, що спонукає дітей заслужити схвалення за допомогою гарної поведінки, хороших оцінок тощо чи, навпаки, поганих вчинків, які засуджуються (тобто помічаються) дорослими. Типовими дитячими маніпуляціями є вдавання хворого, щоб викликати жалість; шантажування, погрози («не піду...», «покину ...», «захворю ...», «помру ...»); позиції «маленького диктатора», який вимагає свого, «ви мене не любите», «майбутнього хулігана», котрий демонструє елементи асоціальної поведінки; «провокатора», що викликає конфлікт серед оточуючих; «покірного телятка», «нетямущого учня» тощо.

У стосунках між братами і сестрами діти найчастіше застосовують такі маніпуляції: «ви (батьки) більше любите брата (сестру)»; «а слабо»; «чому йому (їй) можна, а мені ні» і т.д.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що найбільшою маніпуляцією дітей зумовлені прагненням наслідувати поведінку батьків або захистити себе, обстояти свої права, викликати у батьків любов, жалість, увагу.

Поява маніпулятивної поведінки у дітей є небезпечним сигналом, на який мають оперативну відреагувати батьки і соціальні педагоги. Тому професійна діяльність останніх обов'язково

повинна включати протидію маніпуляції любов'ю у сім'ї учнів, оскільки саме вона значною мірою зумовлює цілий спектр проблем у процесі соціалізації дітей.

Шкільна практика недостатньо спрямована на протидію маніпуляції дітьми і самих дітей. Сьогодні необхідно підготувати соціального педагога до такої роботи, озброїти його відповідними знаннями і технологіями.

Профілактика маніпулятивної поведінки у сім'ї передбачає:

- спеціальне навчання і виховання учнів;
- налагодження взаємодії батьків і дітей;
- створення позитивних життєвих альтернатив та бажаних моделей поведінки у сім'ї [1].

Увага соціального педагога має спрямовуватися насамперед на роботу з батьками, щоб перетворити їх на своїх однодумців: допомагати усвідомити і подолати проблеми у взаєминах «батьки і діти», привертати увагу до відхилень у поведінці дітей, з'ясувати їхні причини, спільно коригувати процес соціалізації учнів. Іншим напрямом діяльності соціального педагога є робота з сім'ями, в яких діти позбавлені любові батьків, що передбачає увагу до двох аспектів: 1) формування у дітей правильного поняття любові, неманіпулятивної поведінки, вміння любити; 2) захист дітей від агресії, нелюбові чи «неправильної», збоченої любові оточуючих.

Ефективними методами і формами роботи з батьками є тренінги, на яких батьки обмінюють досвідом, спільно шукають оптимальні рішення проблем, намагаються позбутися ролей «супербатьків», «мудреців», «нещасної мами», «ментора» та ін., гіпертрофованого почуття батьківства, вчать себе поважати особистість дитини, її права, приватну територію, надавати можливість вибору. Батьків слід навчити взаємодіяти з дітьми-маніпуляторами – спілкуватися на рівних, не запобігати, не догоджати, переривати маніпулятивний контакт, конструктивно розв'язувати конфлікти тощо. Батьки мають усвідомити: дитина, якою маніпулюють, розуміє, що найрідніші люди не приймають її цілком, не люблять безумовно, голублять, хвалять і чи сварять лише за щось конкретне, що слід робити чи не робити.

Цінною є індивідуальна робота з батьками, глибокий аналіз окремого випадку. У таких ситуаціях доцільно комплексно вирішувати проблему, при потребі залучаючи різних фахівців (психологів, лікарів).

Водночас соціально-педагогічна робота з учнями покликана сформуванню у дітей поняття любові – почуття, яке надає іншому повагу, свободу, право вибирати. Учні мають учитися поважати, підтримувати іншого, не лише приймати, але й щиро віддавати, бути відповідальним, самодостатнім, відкритим до любові, але критичним щодо її проявів.

У процесі підготовки майбутніх фахівців слід сформуванню у студентів поняття про сутність, види і стратегії маніпуляцій (наприклад, при вивченні курсів «Психологія», «Сімейна педагогіка», «Психолого-педагогічні засади спілкування» та ін.). Водночас важливо у самих студентів виробити навички неманіпулятивної поведінки, володіння базовими захисними настановами протидії маніпуляціям (відхід, вигнання, блокування, управління, завмирання та ігнорування).

Модернізація системи освіти пов'язується насамперед із уведенням в освітнє середовище інноваційних технологій, в основу яких покладені цілісні моделі навчання, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення. Важливо, щоб студенти опанували інноваційні соціально-педагогічні технології протидії маніпуляціям – інтерактивні, проєктивні технології, технології соціальної терапії засобами мистецтва тощо.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів повинна забезпечити формування у них знань про структуру, механізми виникнення, особливостей маніпуляцій; шляхів, форм і методів маніпулятивної поведінки; а також вироблення практичних умінь і навичок конструктивної протидії маніпуляціям любов'ю у професійній сфері.

Перспективи подальших розвідок. Із метою подальшого вивчення маніпуляцій у роботі соціального педагога доцільно класифікувати типи «маніпуляторів» та «об'єктів маніпуляції» у соціально-педагогічному процесі, дослідити типові стратегії маніпулювання та прийомів протидії їй.

Список літератури:

1. Грачов Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г.В. Грачов, И.К. Мельник. – Издание второе, исправленное и дополненное. – М.: Алгоритм, 2002. – 288 с.
2. Доценко Е.Л. Психология манипуляции / Е.Л. Доценко. – М.: ЧеРо, 1997. – 344 с.
3. Перспективні освітні технології / За ред. Г.С. Сазоненко. – К., 2000. – 560 с.
4. Присяжнюк М.М. Як розпізнати загрозу маніпулювання й протидіяти йому / М.М. Присяжнюк // Сугестивні технології маніпулятивного впливу. – К.: Наук.-вид. Відділ НА СБ України, 2010. – С. 220–224.
5. Професія – соціальний працівник [Текст] / Упоряд.: О. Главник. За заг. ред. К. Шендеровського, І. Ткач. – К.: Главник, 2006. – 112 с.
6. Шейнов В.П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования) / В.П. Шейнов. – М.: ООО «Издательство АСТ», Мн.: Харвест, 2001. – 848 с.
7. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации. – М.: Апрель-Пресс, Психотер., 2008. – 192 с.
8. Эндмюллер А. Техники манипуляции: распознавание и противодействие / А. Эндмюллер, Т. Вильгельм. – М.: Омега-Л, 2006. – 144 с.

Перхайло Н.А.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ЛЮБОВЬ КАК МАНИПУЛЯЦИЯ: СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье освещены отдельные аспекты проблемы коммуникативных манипуляций в профессиональной деятельности социального педагога, навыков конструктивного, асертивного поведения. В предложенной статье сделана попытка привлечь внимание к проблеме коммуникативных манипуляций в социально-педагогическом процессе, необходимости специальной подготовки студентов к реальной школьной практике. Следовало определить причины, обуславливающие манипулятивное влияние в социально-педагогической деятельности и его особенности, проанализировать механизмы защиты от манипулирования, систематизировать пути профилактики и предупреждения манипуляций в сфере профессиональной деятельности социального педагога. Важно было раскрыть сущность коммуникативного поведения разных участников социально-педагогического процесса: социального педагога, учеников, родителей, общественности, назвать типичные приемы и средства манипуляций, которые они используют.

Ключевые слова: профессиональная подготовка социального педагога, социально-педагогическая деятельность, коммуникативные характеристики, коммуникативные манипуляции, защиты от манипуляций в общении

Perhailo N.A.

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda

LOVE AS MANIPULATION: SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECT

Summary

The article highlights some aspects of the problem of communicative manipulation in the professional work of a social pedagogue, the skills of constructive, assertive behavior. In this publication, an attempt is made to draw attention to the problem of communicative manipulation in the socio-pedagogical process, the need for special training of students to real classroom practice. The task was to identify reasons of manipulative influence in the socio-pedagogical activity and its features; to analyse the mechanisms of protection against manipulation; to systematize the methods of disease prevention and manipulation in the field of professional activity of the social pedagogue. Socio-pedagogical work is based on different types and forms of communication and requires some skills to build effective communication. An important element of professional communication of the social pedagogue is resistance to manipulations that often appear in different conflict situations, as well as in the relationship between "student-student", "student-group", "student-parents" and directly in relationship with the social pedagogue. Thus the essence of the communicative behaviour of the various participants in the socio-pedagogical process is revealed: social pedagogue, students, parents, the public, typical techniques and tools of manipulation which are used are dominated.

Keywords: professional training of social pedagogues, socio-pedagogical work, communication skills, communicative manipulations, protection against manipulations in communication.